

стратегію топології пути к смыслу. Она направлена на развитие дизайнерского мышления, предполагающего не только освоение методов абстрагирования, аппроксимации, смысловой репрографии (свертывания, обобщения), метафорическо-аллегорической компаративности, эротематической рефлексии (вопрошания), контекстуального рефрейминга (изменения вектора смыслового анализа) художественной информации, ее ретро-, про- и трансперспективной рефлексии, но и сущностное видоизменение самого субъекта художественной коммуникации.

Ключевые слова: *эпистемическая стратегия, сотериологический дискурс, мировоззренческая апперцепция, интуиция совести, когнитивно-коррекционная технология.*

Кондрацька Людмила Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри музикознавства та методики музичних дисциплін Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль, Україна).

Kondratska Lyudmyla Anatoliyivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Chair of Musicology and Methods of Music Disciplines of Ternopil National Pedagogical University named after Gnatyuk (Ternopil, Ukraine).

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Н. Є. Міропольська
Reviewer – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor N. Ye. Miropol's'ka

УДК 371.036

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ЕСТЕТИЧНОЇ ПОТРЕБИ ОСОБИСТОСТІ

Л. В. Короткіх

У статті висвітлено найважливіше для сучасної системи освіти в Україні – потреба активізації творчого потенціалу особистості, розвитку естетичних потреб, щоб в епоху світових криз у суспільстві зберегти естетичну сутність людини в її гармонійній цілісності. У статті розглядаються структурні компоненти естетичних потреб особистості, розкривається їхня сутність та механізми взаємозв'язку.

Ключові слова: *особистість, естетичні потреби, структура, рівень розвитку, мистецтво.*

Актуальність проблеми формування естетичних потреб пов'язана з тим, що сучасна наука розглядає естетичні потреби як результат еволюції. Ці потреби спрямовані на пристосування людини до навколишнього середовища, забезпечення спадкоємності поколінь та стабільності суспільства. Формування естетичних потреб особистості розпочинається з раннього дитинства під естетичним впливом краси навколишнього середовища, природи, стосунків між батьками тощо. Розвиток цих потреб продовжується і надалі протягом усього життя людини.

У старшокласників основною сферою життєдіяльності є школа. У формі утвердження себе в соціальній діяльності відбувається утвердження старшокласника як особистості, формуються естетичні потреби. Тому у наш час, коли дитина стикається із комерційним аспектом мистецтва, стає особливо актуальною здатність старшокласників орієнтуватися у сфері естетичних потреб. Для допомоги у такому орієнтуванні та для формування естетичних потреб старшокласників, рівень розвитку яких є сьогодні недостатнім, потрібен вчитель з високим рівнем духовності та естетичного розвитку, який розуміє особливості розвитку естетичних потреб, обізнаний у галузі естетичної інформації та використовує ці знання у навчально-виховному процесі.

У зв'язку з цим необхідним є новий підхід до розуміння змісту та структури естетичної потреби особистості, який буде сприяти зростанню рівня естетичного розвитку учнів.

Метою статті є розкриття сутності поняття «естетичні потреби» та проведення огляду структурних компонентів естетичних потреб особистості.

Звернемося до наукової літератури у визначенні наведеного поняття. Згідно із словниковим тлумаченням «естетична потреба – зацікавленість людини в естетичних цінностях, вихідний пункт засвоєння та створення людиною естетичного у різноманітних формах діяльності і, насамперед, у мистецькій, де естетичне виявляється у його найбільш концентрованому вигляді». Естетичні потреби є основою, на якій побудована естетична культура особистості й суспільства, адже «рівень естетичних потреб – це рівень не лише естетичної культури особистості, а й її культури у цілому» [7, с. 266].

Окреме місце в ієрархічній класифікації потреб А. Маслоу надається естетичним потребам. Згідно із А. Маслоу, людям притаманна інстинктивна потреба в прекрасному. У деяких осіб вона настільки глибока, що, стикаючись із потворним, робить їх навіть хворими [8].

Питанням розгляду сутності естетичних потреб, їхнього виявлення і тлумачення, умов і можливостей формування та розвитку присвячено низку досліджень і публікацій. Фундаментальні розробки цієї проблеми містяться в працях філософів, починаючи з Ш. Батте, Ф. Вольтера, К. Гельвеція, Д. Дідро, І. Канта. Сьогодні теоретичними й практичними аспектами проблеми розвитку естетичних потреб займаються педагогічно-дослідники Л. Горюнова, О. Коробко, Г. Падалка, Ю. Пітерін, Р. Тельчарова та ін. У працях дослідників О. Апраксіної, Г. Бурова, Л. Коваль, Б. Неменського, Т. Цвеліх, І. Назаренка висвітлено проблеми формування естетичних потреб та культури школярів. За В. Петрушиним, естетичні потреби можуть бути представлені як в усвідомленій, так і в неусвідомленій формах, виявляючись в останньому випадку переважно емоційно.

Найвагомішою причиною існування естетичної потреби є генетично властива людині потреба в духовному особистісному зростанні. Нестача яскравих духовних переживань у житті, відсутність вражень у органів чуття є перешкодою до такого зростання [3, с. 118].

В. Бітаєв наводить психологічні особливості естетичної потреби порівняно з іншими видами духовних потреб. Різниця між ними в тому, що естетична потреба відрізняється безкорисливим характером, орієнтованим не на прагматичне, а на почуттєво-інтелектуальне пізнання та засвоєння дійсності. Сутність її в тому, що від процесу задоволення потреби особистість очікує ефекту у вигляді не матеріального здобутку, а інтелектуально-почуттєвої, творчої насолоди. У змісті естетичної потреби виявляються психічні особливості цілісної особистості: здатність до мислення, спілкування, творчості, пізнання, переживання почуттів. Така різноманітність проявів у сукупності становить психологічну якість естетичної потреби – її синкретичність. Зазначені специфічні особливості естетичної потреби дозволяють розглядати процес її цілеспрямованого формування як шлях до психічно-особистісного вдосконалення людини [5, с. 19].

Здійснюючи аналіз естетичної потреби, Ж. Маценко виділила два основних типи її функціонування: специфічний та неспецифічний.

Специфічний тип функціонування естетичної потреби виявляється в тому, що вона є провідним чинником виникнення, протікання та розвитку всіх видів естетичної діяльності людини: від сприймання прекрасного – до його створення. Неспецифічний пов'язаний з тим, що естетична потреба детермінує й позаестетичні види діяльності – комунікативну, пізнавальну, виробничу тощо, а також відповідні їм види потреб. Естетична потреба виконує щодо психіки людини гармонізуючу функцію, що виявляється у двох аспектах: зовнішньому та внутрішньому. У зовнішньому аспекті ця функція естетичної потреби впливає на процес подолання відчуження людини від довкілля (природи, культури, інших людей). Психологічну основу механізму цього аспекту функціонування естетичної потреби становлять естетичні почуття, процес спілкування, ціннісні орієнтації. Отже, паралельно здійснюється функція розвитку гуманістичного та емоційного компонентів особистості. Внутрішній аспект гармонізуючої функції естетичної потреби модифікується у формах відповідно до співвідношення зі здатністю до естетичного світосприйняття: потреба в естетичному сприйманні довкілля; бажання пережити естетичні почуття; потреба в естетико-комунікативній діяльності, тобто в обміні з іншими людьми інформацією, оцінками, думками, почуттями щодо естетичних цінностей; намагання відтворити або вдосконалити довкілля засобами художньої діяльності [5, с. 102].

На думку О. Торшилової та Т. Морозової, почуття прекрасної форми є головним фактором у задоволенні естетичної потреби. Автори відзначають, що естетична потреба включає здатність сприймати, відсторонювати та надавати значення формі за допомогою уяви та емпатії. Таким чином, естетична потреба – потреба людини в оптимальній і гармонійній діяльності, що реалізовується в різних формах естетичної діяльності, у тому числі – в мистецтві. Естетичні потреби задовольняються, головним чином, через зір та слух, сприйняття краси природи, її природних звуків, а у творах мистецтва – через сприйняття й переживання художнього образу [1, с. 111].

Російський науковець В. Сорокін розмірковує в одній зі своїх статей, що задоволення естетичних потреб відбувається за умови, коли збігаються певні характеристики явищ, предметів зі стандартами та еталонами. Важливо, що досягнення такої відповідності обов'язково вимагає попередньої роботи свідомості. Естетичне сприйняття предметів

можливе лише після засвоєння естетичних критеріїв. Рівнем розвитку естетичних потреб визначається ставлення людини до культури і до одного з вищих її проявів – до мистецтва [3, с. 131].

Отже, розуміння краси набувається свідомістю в процесі виховання, тому емоції естетично невихованої людини не є естетичними. Для того щоб краса сходу сонця стала прекрасною, людина мусить опанувати мову та код прекрасного, утверджені в оточуючому середовищі. І лише у цьому випадку краса стає естетичною. Інтелектуально обмежена людина не здатна розуміти довершеність та естетику рішення, думки, ідеї. Саме так оцінка довершеності (а отже, і ступінь задоволення від споглядання) твору мистецтва залежить від діапазону художнього та загального розвитку людини [1, с. 59].

Звертаючи увагу на вищенаведене, ми можемо зобразити таку структуру естетичної потреби особистості.

Структура естетичних потреб:

I. За змістом:

виробницькі, збереженні, засвоєнні та поширенні.

II. За ступенем розвитку:

- перший рівень – потреби переважно не усвідомлюються, їхнє задоволення відбувається спонтанно;

- другий рівень – відокремлюються одна або кілька актуальних потреб, на задоволення яких спрямовано і поведінку, і життя людини в цілому;

- третій рівень – система потреб гармонійна, усвідомлена, людина може регулювати і характер, і засоби їхнього задоволення.

III. За способом задоволення.

В одних найбільш виражені естетичні потреби в музиці, у інших – в живопису, в хореографії; одні добре знаються на досконалих витворах мистецтва, інші – задовольняються посередніми або примітивними.

IV. За типом задоволення естетичних потреб одні люди можуть бути віднесені до пасивного, або споглядального типу, інші – до активного, або творчого.

V. За об'єктами взаємодії.

Для однієї людини естетична потреба – це насамперед краса природи; для іншої – її зовнішній вигляд, оформлення власного житла та естетика оточуючого середовища; для третьої – гармонія

міжособистісних стосунків: прагнення до гармонії, симетрії, ладу, краси; для четвертої – це мистецтво, а для п'ятої – праця.

VI. За методом реалізації.

Потреби в пізнанні бувають загальні (пізнання світу як цілого) й приватні (пристрасть до пізнання специфічних явищ дійсності).

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що поняття «естетична потреба» охоплює як потребу в сприйнятті естетичних явищ світу, так і потребу в мистецтві та естетичній творчості. Естетична потреба виступає як рушійна сила розвитку особистості та практичної діяльності особи як один з основних елементів естетичної свідомості і виявляється в прагненні перетворити світ. Особливістю естетичної потреби є те, що вона може бути реалізована у всіх сферах діяльності людини: у праці, у ставленні до природи, у залученні до мистецтва, в естетичних стосунках, у науковому пізнанні. За своїм змістом естетична потреба є універсальною, адже її об'єкт перебуває у всіх сферах життя.

Існує багато визначень поняття «естетична потреба особистості», а ми зупинимось на такому: «Естетична потреба – необхідний початковий імпульс для творчого сприйняття світу та інтегральна здатність до освоєння людиною світу в процесі пізнання, творчості, поведінки та спілкуванні для його перетворення за законами краси, що сприяє творчому розвитку та самовдосконаленню особистості».

Література

1. Баленок В.С. Эстетическое и природа / В.С. Баленок. – К. : Издательство «Мистецтво», 1973. – 262 с.
2. Брилін Б.А., Бриліна В.Л. Роль естетичного смаку в музично-творчому розвитку особистості. // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. – Зб. статей. Ч. 1. : Вип. 3. – К. : Педагогічна преса, 2001. – С. 47-49.
3. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : [монографія] / Л. М. Масол. – К. : Промінь, 2006. – 432 с.
4. Наконечна О. П. Естетичне як тип духовності : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук : 09.00.08 «Естетика» / О. П. Наконечна. – К. : Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 2003. – 26 с.
5. Рождественская Н.В. Психолого-педагогические проблемы формирования творческой личности / Н. В. Рождественская. – Л. : Речь, 1998. – 350 с.
6. Семашко А.Н. Социально-эстетические проблемы развития художественных потребностей. - Киев – Одесса : Главное издательство объединения «Вища школа», 1985. – 175 с.

7. Эстетика: словарь / под общ. ред. А.А.Беляева и др. – М. : Политиздат, 1989. – 447 с.
8. Maslow A.H., A Theory of Human Motivation, Psychological Review, 50 (1943) : 370-96 – <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>

СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА ЭСТЕТИЧЕСКОЙ ПОТРЕБНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Л. В. Коротких

В статье освещено самое важное для современной системы образования в Украине - необходимость активизации творческого потенциала личности, развития эстетических потребностей, чтобы в эпоху мировых кризисов в обществе сохранить эстетическую сущность человека в его гармоничной целостности. В статье рассматриваются структурные компоненты эстетических потребностей личности, раскрывается их сущность и механизмы взаимосвязи.

Ключевые слова: личность, эстетические потребности, структура, уровень развития, искусство.

THE CONTENT AND STRUCTURE OF AESTHETIC NEEDS OF A PERSONALITY

L. V. Korotkih

The article is devoted to investigation of the most important problem in modern educational system of Ukraine - the necessity of activization of creative potential of the personality, development of aesthetic needs that are aimed to preserve aesthetic essence of the personality in its harmonious integrity in the epoch of world crises in the society. The structural components of aesthetic needs of personality are examined in the article, their essence and mechanisms of intercommunication is disclosed.

Keywords: personality, aesthetic needs, structure, level of development, art.

Коротких Людмила Василівна – здобувач кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) lyudmila_chernec@mail.ru

Korotkikh Lyudmyla Vasylivna – Applicant of the Chair of Pedagogics of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhans'k, Ukraine) lyudmila_chernec@mail.ru

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор Г.П.Шевченко

Reviewer – Member-correspondent of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor G.P. Shevchenko